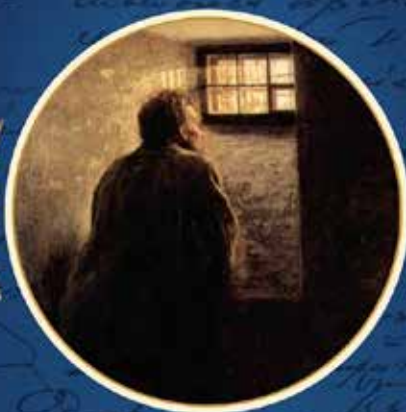

FIODOR
DOSTOJEVSKIJ

UŽRAŠAI *ir* MIRUSIŲJŲ
NAMŲ

*Sukrečiantis kūrinys apie auką ir budelį, nusikaltimą ir
atgailą, įsivaizduojamą ir realią žmogaus laisvę*

OBULYS

FIODOR DOSTOJEVSKIJ

UŽRAŠAI *ir* MIRUSIŲJŲ
NAMŲ

Iš rusų kalbos vertė
DOMINYKAS URBAS

A decorative arch frame made of a light gray line with small leaf-like motifs at the top and bottom curves, surrounding the text.

PIRMOJI DALIS

IŽANGA

Toli toli Sibire, tarp stepių, kalnų arba neižengiamų girių, pasitaiko prorečiais mažyčių miestų, medinių, negražių, kuriuose yra koks tūkstantis gyventojų, jeigu du, tai jau daug, yra dvi cerkvės – viena mieste, kita – kapinėse, miestų, veikiau panašių į gerą pamaskvio kaimą negu į miestą. Jie paprastai esti itin gerai aprūpinti ispravnikais, apmokamais posėdžiautojais ir visokiais kitokiais žemutinių rangų viršininkais. Apskritai Sibire, kad ir šaltame krašte, tarnauti yra nepaprastai šilta. Žmonės ten gyvena tiesmuki, liberalizmą nesivaiko; tvarkos įpročiai seni, tvirti, nuo amžių įsigalėję. Valdininkai, po teisybei, vaidiną Sibiro bajorų vaidmenį, yra arba čionykščiai, iš pat šaknų sibiriečiai, arba atvykėliai iš Rusijos, daugiausia iš sostinių, susimaginę ypatingaisiais algos priedais, dvigubais kelpiniais ir viliojančiomis ateities perspektyvomis. Tie iš jų, kurie moka įminti gyvenimo mįslę, beveik visada lieka Sibire ir leidžia ten šaknis pasigardžiuodami. Ilgainiui jie duoda gausių ir saldžių vaisių. Bet kiti, kurie lengvapėdžiai ir nemoka įminti gyvenimo mįslės, – tie greit atsikanda Sibiro ir bodėdamiesi klausia savęs: kurių galų aš čia atvažiavau? Jie nekantraudami šiaip taip atbūna nustatytąją tarnybos laiką, trejus metus, o tada tuojau sukrunta rūpintis persikėlimu ir grįžta iš kur atvykę, koneveikdami Sibirą ir šaipydamiesi iš jo. Be reikalo jie taip daro: ne tik tarnyboje, bet ir daugeliu kitų atžvilgių

Sibire galima klestėti. Klimatas puikiausias; gausu didžiai turtin-
gų ir vaišingų pirklių; daug pasiturinčių kitataučių. Panelės žydi
kaip rožės ir dorovingos neišpasakytai. Medžiojamieji paukščiai,
žvėrys gatvėmis laksto ir patys ant medžiotojo virste virsta. Šam-
pano išgeriama neįmanomai daug. Ikrai nuostabūs. Derlius – kai
kuriose vietose užauga penkioliktasis grūdas... Vienu žodžiu,
palaiminta žemė. Reikia tik mokėti ja naudotis. Sibire moka ja
naudotis.

Viename iš tokių linksmų ir savimi patenkintų miestelių su
simpatiškaisiais gyventojais, kurių atminimas mano širdy nie-
kad neišblės, aš sutikau Aleksandrą Petrovičių Goriančikovą,
varu čia apgyvendintą, kuris, gimęs Rusijoje bajoru ir dvarinin-
ku, paskui už žmonos nužudymą tapo antrosios eilės tremtiniu
katorgininku ir, atbuvęs įstatymo jam skirtus dešimt metų kator-
gos, ramiai ir tykiai leido dienas, K. miestelyje apgyvendintas. Jis,
tikrai sakant, buvo įrašytas viename pamiestės valsčiuje, tačiau
gyveno mieste, galėdamas čia šiaip taip pelnytis duonos moky-
damas vaikus. Sibiro miestuose dažnai sutinki mokytojų iš apgy-
vendintųjų tremtinių, jų tenai neniekina. O moko jie daugiausia
prancūzų kalbos, taip labai reikalingos gyvenimo kelyje, apie ku-
rią tolimuose Sibiro pašaliuose be jų niekas nė supratimo neturė-
tų. Pirmą kartą Aleksandrą Petrovičių sutikau pas vieną senobiš-
ką, įsitarnavusį ir vaišingą valdininką Ivaną Ivanovičių Gvozdi-
kovą, kuris turėjo penkias įvairaus amžiaus dukteris, teikiančias
labai gražių vilčių. Aleksandras Petrovičius davė joms pamokas
keturiskart per savaitę, po trisdešimt kapeikų už pamoką. Jo išorė
mane sudomino. Tai buvo nepaprastai blyškus ir liesas žmogus,
dar nesenas, kokių trisdešimt penkerių metų, mažiukas ir geibus.
Apsirengęs buvo visada labai švariai, europietiskai. Jei, būdavo,

jį užkalbinate, tai jis žiūri į jus nepaprastai įdėmiai ir atidžiai, su griežtu mandagumu išklauso kiekvieną jūsų žodį, tartum gilin-damasis į jį, tartum jūs davėte savo klausimu jam uždavinį arba norite iškvosti iš jo kokią nors paslaptį, ir pagaliau atsako aiškiai ir trumpai, tačiau taip labai sverdamas kiekvieną savo atsakymo žodį, jog jums staiga pasidaro kažko nejauku ir galų gale patys džiaugiatės, kad šneka pasibaigė. Aš tada pats pasiklausinėjau apie jį Ivano Ivanovičiaus ir sužinojau, kad Goriančikovas gyvenęs nepriekaištingai ir dorai ir kad kitaip Ivanas Ivanovičius jo nekvieštų savo dukterų mokyti, tačiau jis esąs baisus užsidarėlis, visų šalinąsis, esąs nepaprastai mokytas, daug skaitęs, bet kalbąs labai mažai ir apskritai sunku esą su juo įsišnekėti. Kiti teigė, kad jis esąs tikras beprotis, nors ir manė, kad iš esmės tai ne toks dar svarbus trūkumas, kad daug kas iš miesto garbės narių įmanytų visaip suglobti Aleksandrą Petrovičių, kad jis galėtų būti dargi naudingas, rašyti prašymus ir kt. Manė, kad jis turįs nemažai giminių Rusijoje ir gal dargi ne paskutinių žmonių, tačiau žinojo, kad jis nuo pat ištrėmimo nutraukė bet kokius ryšius su jais – vienu žodžiu, kenkia pats sau. Be to, pas mus visi žinojo jo istoriją, žinojo, kad jis nužudė savo žmoną jau pirmaisiais metais po vestuvių, nužudė iš pavydo ir pats save įdavė valdžiai (tatai žymiai palengvino jam bausmę). Į tokius nusikaltimus visada žmonės žiūri kaip į nelaimę ir gailestauja dėl jų. Tačiau keistuolis vis tiek atkakliai šalinosi visų ir rodėsi žmonėse tiktai duoti pamokų.

Aš iš pradžių nekreipiau ypatingo dėmesio į jį, tačiau nežinia kodėl pamažu jis ėmė mane dominti. Jis turėjo kažko paslaptingo. Į mano klausimus jis, žinoma, visada atsakydavo ir dargi taip, tarsi šitai laikė savo pirmutiniausiąja pareiga; betgi po jo atsakymų aš kažkodėl varžydavausi jo daugiau beklausinėti; ir jo vei-

de po šitokių pokalbių visada būdavo matyti kažkokia kančia ir nuovargis. Atmenu, sykį ėjau su juo vieną gražų vasaros vakarą iš Ivano Ivanovičiaus. Staiga susimaniau pakviesti jį valandžiukei į savo namus papiroso surūkyti. Negaliu aprašyti, koks siaubas pasimatė jo veide; jis sutriko visiškai, ėmė murmėti kažkokius padrikus žodžius ir staiga, piktai dėbelėjęs į mane, šoko bėgti į priešingą pusę. Aš net nustebau. Nuo to karto, kai susitikdavome, jis žiūrėdavo į mane lyg su koku išgąsčiu. Bet aš neatlyžau; mane kažkas traukė į jį, ir po kokio mėnesio aš nei iš šio, nei iš to pats užėjau pas Goriančikovą. Suprantama, pasielgiau kvailai ir nedelikačiai. Jis nuomojosi butuką pačiame miesto pakraštyje iš senos miestietės, kuri turėjo džiovininkę dukterį, o ši turėjo pavainikę dukterį, kokių šešerių metų mergytę, gražutę ir linksmutę. Kai aš ėjau, Aleksandras Petrovičius sėdėjo su ja ir mokė ją skaityti. Pamatęs mane, jis tiek sumišo, lyg aš būčiau nutvėręs jį darant kokį nusikaltimą. Jis sutriko visiškai, pašoko nuo kėdės ir žiūrėjo į mane, akis išvertęs. Pagaliau mudu susėdom; jis atidžiai sekė kiekvieną mano žvilgtelėjimą, lyg įtardamas kiekvieną iš jų turint kokią nors ypatingą slaptą prasmę. Aš sumečiau, kad jis įtaringas ligi pamišimo. Jis su neapykanta žiūrėjo į mane, vos ne klausdamas: „Na, ar greitai tu išėisi?“ Aš ėmiau su juo šnekėti apie mūsų miestelį, apie dienos naujienas; jis atkakliai tylėjo ir piktai šaipėsi; pasirodė, jis ne tik nežinojo pačių paprasčiausių, visiems žinomų miesto naujienų, bet net ir nenorėjo jų žinoti. Ėmiau paskui kalbėti apie mūsų kraštą, apie jo reikalus; jis klausė tylėdamas ir tiek keistai žiūrėjo man į akis, jog man galų gale pasidarė koku dėl to mūsų pokalbio. Beje, aš vos nesumaginau jo naujomis knygomis ir žurnalais; juos turėjau rankose, vos atsiėmęs iš pašto, ir pasiūliau jam dar neišpjaustytus. Jis metė į juos godų žvilgsnį, bet ir

vėl tuoj kitaip nusprendė – atmetė mano pasiūlymą, sakydamasis neturįs laiko. Pagaliau atsisveikinau su juo ir išeidamas pajutau, kad man nuo širdies nukrito kažkoks nepakenčiamas sluogtis. Man buvo gėda ir pasirodė nepaprastai kvaila lįsti į akis žmogui, kuris kaip tiktai svarbiausiuoju savo uždaviniu laiko trauktis kiek galint nuo viso pasaulio. Bet kas padaryta, tai padaryta. Atmenu, knygų pas jį beveik nemačiau, tad, vadinasi, žmonės neteisingai kalbėjo, kad jis daug skaitęs. Vis dėlto, važiuodamas pro šalį labai vėlai naktį, mačiau kartą kitą, kad pas jį šviesu. Ką tad jis veikė, sėdėdamas lig aušros? Gal rašė? O jeigu taip, tai ką?

Aplinkybių verčiamas, buvau išvykęs iš mūsų miestelio maždaug tris mėnesius. Grįžęs jau žiemą, sužinojau, kad Aleksandras Petrovičius mirė rudenį, mirė vienišas ir net gydytojo nepasišaukė nė sykio. Miestely žmonės jau buvo jį bemaž pamiršę. Butas jo stovėjo tuščias. Aš, nieko nelaukęs, susipažinau su velionio šeimininke, ketindamas ją iškvosti: ką gi veikė jos gyventojas ir ar nerašė jis ko nors? Už dvidešimt kapeikų ji atnešė man pilną pintinukę popierių, likusių po jo galvos. Senė prisipažino, kad du sąsiuvinius ji jau sunaudojusi. Tai buvo niauri ir nešneki boba, sunku buvo iš jos iškvosti ką nors doro. Apie savo gyventoją nieko labai naujo ji man negalėjo pasakyti. Pasak jos, jis beveik niekada nieko neveikęs, ištisus mėnesius knygos neatversdavęs ir plunksnos į rankas nepaimdavęs; užtat naktų naktis pravaikščiodavęs išilgai kambario ir vis kažką galvodavęs, o tarpais kalbėdavęs pats su savimi; kad jis buvęs labai pamilęs ir labai myluodavęs jos anūkę Katią, ypačiai nuo to laiko, kai sužinojo, jog ji vardu Katia, ir kad Katerinos dieną visada eidavęs išklaudyti gedulingų pamaldų už kažkieno vėlę. Svečių nepakėsdavęs; iš namų išeidavęs tik vaikų mokyti; šnairai žiūrėdavęs net į ją, senę, kai ji sykį per savaitę

užeidavusi nors kiek apkuopti jo kambario, ir bemaž niekad su ja žodžio nepersitarė per visus trejus metus. Aš paklausiau Katią: ar ji atsimesna savo mokytoją? Ji pažiūrėjo į mane tylomis, nusigręžė į sieną ir pravirko. Vadinasi, galėjo gi tasai žmogus nors ką priversti pamilti save.

Aš parsinešiau jo popierius ir visą dieną juos nagrinėjau. Trys ketvirčiai tų popierių buvo tušti, nieko neverti skutai arba mokinių dailyrasčio pratimai pagal mokytojo įrašytus pavyzdžius. Bet čia buvo ir vienas sąsiuvinis, itin storas, smulkiai prirašytas ir nebaigtas, galbūt užmestas ir pamirštas paties autoriaus. Tai buvo aprašymas, kad ir padrikas, dešimties katorgos gyvenimo metų, atkentėtų Aleksandro Petrovičiaus. Vietomis į tą aprašymą įterpti kažkokie kiti pasakojimai, kažkokie keisti, siaubingi atsiminimai, apmesti nelygiai, konvulsingai, kaip ir iš prievartos. Skaičiau kelis syk tuos fragmentus ir bemaž įsitikinau, kad jie rašyti pamišėlio. Bet katorgos užrašai – „Scenos iš mirusiųjų namų“, kaip juos vadina pats autorius kažkur savo rankraščiuose, – man pasirodė galintys būti įdomūs. Visiškai naujas pasaulis, iki tol nežinotas, kai kurių faktų keistumas, kai kurios pavienės pastabos apie prazuvusius žmones patraukė mane, ir aš perskaičiau vieną kitą vietą su įdomumu. Žinia, aš gal ir klystu. Pavyzdžio dėlei parinkau pradžiai porą trejetą skyrių; tegu sprendžia publika...

I

MIRUSIŲJŲ NAMAI

Mūsų kalėjimas stovėjo tvirtovės pakraštyje, palei patį pylimą. Būdavo, pasižiūri pro tvoros plyšius į margąjį pasaulį: gal pamatysi ką nors? – ir tepamatai vien dangaus pakraštėlį ir aukštą žemės pylimą, piktžolėmis apžėlusį, o tuo pylimu į vieną ir kitą pusę dieną naktį vaikšto sargybiniai, ir pagalvoji tada, kad eis metų metai, o tu vis lygiai taip pat vaikščiosi žiūrėti pro tvoros plyšius ir matysi tą patį pylimą, tokius pat sargybinius ir tą patį dangaus kraščiuką, ne to dangaus, kur viršum kalėjimo, o kito, tolimo, laisvo dangaus. Įsivaizduokite didelį kiemą, bent dviejų šimtų žingsnių ilgumo ir pusantro šimto žingsnių platumo, aptvertą iš visų pusių aukšta netaisyklingo šešiakampio formos statine tvora iš stulpų, suvartų giliai į žemę, tvirtai prileistų prie kits kito šonais, suveržtų skersiniais ir nusmailintų viršuje, – tai išorinis kalėjimo aptvaras. Viename aptvaro šone įtaisyti stiprūs vartai, visada užrakinti, visada dieną naktį saugomi sargybinių; juos atrakindavo tik pagal tam tikrą reikalavimą, kaliniams į darbus išleisti. Anapus šitų vartų buvo šviesus, laisvas pasaulis, gyveno žmonės, kaip ir visi. Tačiau šiapus vartų tą pasaulį vaizdavomės kaip kažin kokią nebūtą pasaką. Šičia buvo atskiras pasaulis, į nieką kitą nepanašus; čia buvo atskiri įstatymai, savi kostiumai,

savi įpročiai ir papročiai, ir be mirties mirusiųjų namai, gyvenimas – kaip niekur, ir žmonės ypatingi. Štai šitą būtent savotišką kampelį aš ir imsiuosi aprašyti.

Kai įeinate į aptvertąjį plotą, matote jame keletą trobesių. Abiejuose plataus vidinio kiemo pašaliuose stovi po ilgą vienaaukštį namą. Tai kazarmės. Čia gyvena kaliniai, išrūšiuoti pagal kalinimo kategorijas. Toliau, aptvaro gilumoje, dar vienas toksai pats trobesys: tai virtuvė, perdalinta dviem artelėms; toliau dar pastatas, kur po vienu stogu yra rūšiai, sandėliai, daržinės. Kiemo vidurys tuščias – tai lygi, gana didelė aikštė. Čia rikiuojasi kaliniai – jie tikrinami ir šaukiami pavardėmis rytą, vidurdienį ir vakare, o kartais ir šiaip dar keliskart per dieną – nelygu, kiek skrupulingi saugotojai ir kaip greitai jie geba skaičiuoti. Aplinkui, tarp trobesių ir tvoros, lieka dar itin platu vietos. Čionai, užpakaly trobų, kai kas iš kalinių, kur niauresnio būdo ir labiau mėgsta atskirumą, paprastai vaikštinėja nedarbo metu, nusislėpę nuo visų akių, ir savyšias godas mąsto. Sutikęs juos taip vaikštinėjančius, aš mėgdavau stebėti jų niūrius, įdagais įženklintus veidus ir spėti, apie ką jie mąsto. Buvo vienas tremtinys, kurio mėgstamas užsiėmimas laisvalaikiu buvo skaičiuoti aptvaro stulpus. Šių buvo apie pusantro tūkstančio, ir visi jie buvo jo suskaičiuoti ir nužiūrėti. Kiekvienas stulpas jam reiškė dieną; kiekvieną dieną jis atskaičiuodavo po vieną stulpą ir tokiu būdu iš likusių neskaičiuotų stulpų galėjo vaizdžiai matyti, kiek dienų dar jam reikės išbūti kalėjime, kol baigsis katorgos laikas. Jis iš širdies džiaugdavosi, kai baigdavo kurią vieną šešiasienio kraštinę. Daug dar metų jam reikėjo laukti, tačiau kalėjime buvo laiko išmokti kantrybės. Mačiau kartą, kaip atsisveikino su draugais vienas kalinys, išbuvęs katorgoje dvidešimt metų ir pagaliau beišeinąs į laisvę. Buvo

žmonių, atmenančių, kaip jis įėjo į kalinimo būstą pirmą kartą, jaunas, nepažįstas rūpesčio, nemąstęs nei apie savo nusikaltimą, nei apie savo bausmę. Išėjo žilas senis su rūškanu ir liūdnu veidu. Tylomis jisai apėjo visas mūsų šešias kazarmes. Įėjęs į kazarmę, jis triskart žegnojosi į šventuosius paveikslus, paskui žemai, iki juostos, lenkėsi draugams, atsisveikino ir prašė neminėti jo blogu žodžiu. Atmenu taip pat, kaip sykį vieną kalinį, buvusį pasiturintį Sibiro valstietį, pašaukė pavakary prie vartų. Prieš pusę metų jis gavo žinią, kad jo buvusi žmona ištekėjo, ir didžiai nuliūdo. Dabar jinai pati privažiavo prie kalėjimo, pašaukė jį ir padavė jam išmaldą. Juodu pasikalbėjo porą minučių, abudu apsiverkė ir atsisveikino amžinai. Aš mačiau jo veidą, kai grįžo į kazarmę... Taip, šitoje vietoje galima buvo išmokti kantrybės.

Pradėjus temti, mus visus suvarydavo į kazarmes ir užrakinavo visai nakčiai. Man visada būdavo sunku grįžti iš kiemo į savo kazarmę. Tai buvo ilga, žema ir tvanki patalpa, blandžiai tepapšviesta lajinėmis žvakėmis, oras slopus, dusinantis. Nesuprantu dabar, kaip išgyvenau joje dešimtį metų. Ant gultų turėjau tris lentas – tai buvo visa mano vieta. Ant tų pat gultų viename mūsų kambaryje buvo bene trisdešimt žmonių. Žiemą užrakindavo anksti; kokias keturias valandas tekdavo laukti, kol visi sumigs. O ligi tol – triukšmas, klegesys, kvatojimas, keiksmas, geležinių pančių žvangesys, tvaikas ir panašiai, skustos galvos, įdagais įženklinti veidai, skarmalai, viskas – išniekinta, apteršta... Taip, gajus yra žmogus! Žmogus – prie visa ko priprantanti būtybė, ir čia, manau, yra pats geriausias jo nusakymas.

Mūsų tame kalėjime buvo laikoma apie du šimtus penkiasdešimt žmonių – maždaug pastovus skaičius. Vieni atvykdavo, kiti, atbuvę laiką, išvykdavo, tretį mirdavo. Ir kokių tik žmonių

čia nebuvo! Manau, kiekviena gubernija, kiekviena Rusijos zona čionai turėjo savo atstovų. Buvo ir kitataučių, buvo net keletas tremtinių Kaukazo kalniečių. Visi jie buvo suskirstyti pagal nusikaltimo laipsnius, atseit pagal tai, kiek metų kam duota už nusikaltimą. Reikia manyti, nebuvo tokio nusikaltimo, kuris čia nebūtų turėjęs savo atstovo. Svarbiausiąjį visos kalinamųjų visuomenės branduolį sudarė civilinės kategorijos tremtiniai, nuteisti sunkiesiems darbams (sunkieji tremtiniai, kaip naiviai vadindavo save patys katorgininkai). Tai buvo nusikaltėliai, iš kurių buvo atimtos absoliučiai visos pilietinės teisės, jie buvo galutinai išmesti iš visuomenės, o jiems veiduose būdavo įdeginti tam tikri ženklai, kad amžinai visi matytų, jog jie – atstumtieji. Juos atsiųsdavo į darbus aštuoneriems–dvylikai metų ir paskui išskirstydavo kur nors po Sibiro valsčius priverstinai apsigyventi. Buvo ir karinės kategorijos nusikaltėlių, iš kurių neatimdavo pilietinių teisių, kaip ir visur Rusijos karo kalėjimuose. Tuos atsiųsdavo trumpam; atbuvę skirtą laiką, grįždavo ten pat, iš kur atvyko, – kareiviauti į Sibiro pasienio batalionus. Daug kas iš jų bemaž tuo pat vėl atsidurdavo kalėjime už naujus svarbius nusikaltimus, bet jau nebe trumpam, o dvidešimčiai metų. Šita kategorija vadinosi „nuolatiniai“. Tačiau iš „nuolatinųjų“ dar nebūdavo atimtos visos teisės. Pagaliau buvo dar viena ypatinga kategorija – pačių baisiųjų nusikaltėlių, daugiausia kariškių, itin gausi. Ji vadinosi „ypatingasis skyrius“. Nusikaltėliai čia buvo susiunčiami iš visos Rusijos. Jie patys save laikė amžinai nusmerktaisiais ir nežinojo, kiek truks jų bausmės laikas. Pagal įstatymą jiems turėjo būti du ir tris kartus didesnės darbo užduotys. Kalėjime jie buvo laikomi iki įsteigiant Sibire pačių sunkiųjų darbų katorgą. „Jiems lig laiko, o mums kol gyviems katorga“, – sakydavo jie kitiems

kaliniams. Paskui girdėjau, kad šitoji kategorija panaikinta. Be to, panaikinta mūsų tvirtovė ir civilinė santvarka, o įvesta viena bendra karinių kalėjimų tvarka. Suprantama, draug su tuo persimainė ir vyresnybė. Vadinasi, aš čia aprašinėjau senovę, kas jau seniai buvo, praėjo ir išnyko...

Seniai jau tai buvo; visa tai aš dabar lyg sapnuose sapnuoju. Menu, kaip įžengiau į kalėjimą. Tai buvo vakare, gruodžio mėnesį. Jau temo; žmonės grįžo iš darbo; rengėsi patikrinimui. Ūsuotas puskarininkis atvėrė man pagaliau duris į tuos keistus namus, kuriuose turėjau išbūti šitiek metų, išgyventi šitiek visokių dalykų, apie kuriuos, pats nepatyręs, nebūčiau turėjęs nė mažiausio supratimo. Pavyzdžiui, niekaip nebūčiau galėjęs įsivaizduoti: kas čia baisaus ir skaudaus, kad aš per visus dešimt savo katorgos metų nė karto, nė vienui vienos minutės negausiu pabūti vienas? Darbe visada prižiūrimas sargybinių, namie – su dviem šimtais likimo draugų ir nė karto, nė karto – vienas! O dar ir ne prie tokių dalykų man reikėjo priprasti!

Buvo čia žudikų, užmušusių žmonių iš netyčių, ir buvo žudikų profesionalų, galvažudžių ir jų gaujų vadų. Buvo paprastų žulikėlių ir valkatų, kurie tik tuo ir manėsi, kad prastai padėtus pinigų paimdavo arba ir patys pinigų padirbdavo. Buvo ir tokių, apie kuriuos sunku buvo spręsti: už ką jie, rodos, galėjo čia patekti? O kiekvienas turėjo savo istoriją, painią ir slogią kaip pagirios po vakarykščio įsikaušimo. Apie savo būtus daiktus jie dažniausiai kalbėjo mažai, nemėgo pasakotis ir, matyt, stengėsi negalvoti apie praeitį. Pažinojau tarp jų žudikų, net tokių linksmy ir niekad galvos sau nekvaršinančių, jog galėjai lažintis, kad niekuomet sąžinė jiems nėra padariusi anei jokio priekaišto. Tačiau buvo ir paniurėlių, beveik niekad nešnekančių. Apskritai čia retai kas tesipasako-

jo apie savo gyvenimą, beje, ir smalsauti nebuvo mados, kažkaip neįprasta, nepriimta. Nebent šiaip sau tikrai prarečiaus kas nors pašneka iš neturėjimo ką veikti, o kitas šaltai ir niauriai klauso. Niekas čia nieko negalėjo nustebinti. „Mes – žmonės mokyt!“ – dažnai sakydavo jie su kažkokiu keistu pasimėgavimu. Atmenu, sykį vienas galvažudys įsikaušęs (katorgoje kai kada galėdavai pasigerti) ėmė pasakoti, kaip jis papjovė penkerių metų berniuką, kaip jį pirma suviliojo žaisliuku, nusivedė kažkur į tuščią daržinę, o tenai ir papjovė. Visa kazarmė, iki tol juokusis iš jo pokštų, ėmė rėkti kaip vienas žmogus, ir galvažudys buvo priverstas nutilti; ne iš pasipiktinimo ėmė rėkti, o šiaip, todėl, kad *nereikia apie tai kalbėti*; todėl, kad *apie tai kalbėti nepriimta*. Pasakysiu šia proga, kad tie žmonės buvo iš tikro mokyt, ne vien perkeltine, bet ir tiesiogine prasme. Gal daugiau nei pusė iš jų mokėjo skaityti ir rašyti. Kame jūs rasite kitą tokią vietą, kur iš susirinkusios didelės rusų liaudies masės atidalintumėt pustrečio šimto žmonių ir pusė jų būtų raštingi? Girdėjau paskiau, kažkas iš tokių duomenų ėmėsi daryti išvadas, kad raštingumas varęs liaudį į pražūtį. Tai klaida: čia esama visai kitokių priežasčių; tiesa, negalima nesutikti, kad raštingumas ugdo liaudies pasitikėjimą savimi. Bet juk tai visai ne yda. Kalinamųjų kategorijos skyrėsi apdaru: vienų pusė švarko buvo tamsiai ruda, o kita pilka, taip pat ir kelnės – viena kiška pilka, o kita tamsiai ruda. Sykį darbo metu mergiūkštė, kur atnešdavo riestainių, priėjusi prie kalinių, žiūrėjo, žiūrėjo į mane ir paskui staiga nusikvatojo. „Fe, kaip nedailu! – suriko ji. – Ir pilko milo pristigo, ir juodo milo pristigo!“ Buvo ir tokių, kurių visas švarkas buvo pilko milo, tik rankovės tamsiai rudos. Galvos irgi buvo skutamos nevienodai: vienų pusė galvos būdavo nuskusta išilgai kiaušo, kitų skersai.

Jau vos užmetus akį buvo galima pastebėti tam tikrą ryškia bendrybę visoje toje keistoje šeimynoje; net pačios ryškiausios, pačios originaliausios asmenybės, be savo noro dominuojančios, ir tos stengėsi neišsiskirti iš bendrojo viso kalėjimo tono. O apskritai pasakysiu, kad visi šitie žmonės, neskaitant mažų išimčių – neišsenkančių linksmuolių, visuotinai dėl to niekinamų, buvo žmonės niūrūs, pavydūs, baisūs tuščios garbės ieškotojai, pagyrūnai, greiti įsižeisti ir didžiausi formalistai. Sugebėjimas niekuo nesistebėti buvo aukščiausioji dorybė. Visi buvo pakvaišę dėl šit ko: kokia turi būti mano išorinė laikysena? Tačiau neretai kuris nors baisus pasipūtėlis akies mirksniu pasikeisdavo ir pasirodydavo besas tikras šiaudadvasis. Buvo keletas išties stiprių žmonių; tie buvo paprasti ir nesimaivė. Betgi keistas dalykas: iš tų tikrųjų, stipriųjų žmonių buvo keli tokie tuščiagarbiai, kurių ši ypatybė buvo pasiekusi aukščiausią laipsnį, beveik liguistumą. Apskritai tuščios garbės vaikymasis, išorė buvo pirmojoje vietoje. Dauguma buvo ištvirkę ir baisiai suniekšję. Liežuvavimams, kits kito apkalbinėjimams nebuvo galo – tai buvo pragaras, tikras pragaras. Bet prieš vidinius kalėjimo nuostatus ir įsigalėjusius papročius niekas nedrįso šiauštis; visi jiems pasiduodavo. Pasi-taikydavo charakterių tų, ryškiai išsiskiriančių iš kitų, sunkiai, vargais negalais tepasiduodančių, bet vis dėlto pasiduodavo ir tie. Ateidavo į kalėjimą tokių, kurie laisvėje per daug jau būdavo toli nuėję, per daug iškrypę iš kelio, jog net ir savo nusikalstamuosius darbus darė galų gale jau lyg nebe jie patys, lyg nesižinodami, kam juos darą, lyg apimti kokio kliesdėsio, svaigulio; dažnai dėl tuščios garbės, sukurstytos neišpasakytai. Tačiau pas mus juos nuaušindavo bematant, nesvarbu, kad kitas iš jų, iki patekdamas į kalėjimą, buvo siaubas visai apygardai, visam miestui. Apsižval-

gęs aplinkui, naujokas greit pamatydavo, kad čia jau kas kita, kad čia stebinti nėra ko, ir nejučia nusiūgdavo, prisiderindavo prie bendro tono. Tasai bendras tonas išorėje reikėsi kažkokiu ypatingu, savotišku orumu, kurio buvo kupinas mažne kiekvienas kalėjimo įnamys. Tarytum iš tikrųjų katorgininko, nusmerktojo vardas buvo koks nors titulas ir dargi garbingas. Nė šešėlio gėdos ar atgailos! Tiesa, buvo ir tam tikro išorinio, taip sakant, oficialaus nusižeminimo, tam tikro ramaus postringavimo: „Mes žuvę žmonės, – kalbėdavo jie, – nemokėjai laisvėje gyventi, tai dabar žygiuok tarp žaliųjų eilių, kabink beržinę košę.“ – „Neklausei tėvo, motinos, tai dabar šuns skūros barškančios klausyk.“ – „Nenorėjai siūti ir kalti, dabar gavai akmenis malti.“ Tokie sakiniai būdavo kartojami nuolat – ir kaip doros pamokymai, ir kaip paprasti priežodžiai ar šmaikštūs posakiai, bet niekada rimtai. Visa tai buvo tik žodžiai. Vargiai bent vienas iš jų visų širdyje jautė esąs neteisus. Tegu būtų pamėginęs kas iš nekatorgininkų prikišti kaliniui jo nusikaltimą, išbarti jį (nors, beje, rusų dvasiai priešinga priekaištauti nusikaltėliui) – plūdimams būtų galo nebuvę. O kokie jie visi buvo meistrai plūstis! Plūsdavosi rafinuotai, meniškai. Plūdimuisi jų buvo suteiktas mokslo rangas; jie stengdavosi ne tiek veikti užgauliu žodžiu, kiek užgaulia prasme, dvasia, idėja – o taip rafinuočiau, kandžiau. Tolydiniai vaidai tarp jų juoba ugdė šitą mokslą. Visi šitie žmonės darbą dirbo tiktai varu verčiamis, užtat jie buvo tingūs, užtat jie tvirko: jei kitas ir nebuvo pirma ištvirkęs, tai katorga jį tvirkino. Visi jie susirinko į tą vietą ne savo valia; visi jie buvo svetimi kits kitam.

„Velnias tris poras vyžų nuplėšė, kol mus surinko į vieną krūvą!“ – kalbėjo jie apie save patys; užtat liežuviai, intrigos, bobiškos apkalbos, pavydai, rietenos, piktumai tame pragare amžinai

Skaitykite likusius
364 iš **384** puslapių,
įsigiję šią knygą

www.obuolys.lt

KITI KNYGŲ FORMATAI:

klausykla.lt

**Audio
knyga**

**Elektroninė
knyga**

Jaunystėje būsimasis literatūros klasikas Fiodoras Dostojevskis buvo užsitraukęs carinės Rusijos valdžios nemalonę. Už tai, kad pernelyg suartėjo su socialistais, domėjosi Vakarų Europos revoliucionierių raštais, režimas jį nubaudė dešimčia metų (1849–1859 m.) katorgos ir tremties Sibire. Ši patirtis veikė visą tolesnę F. Dostojevskio kūrybą, o vienas pirmųjų kūrinių, kuriuos parašė grįžęs į laisvę, – „Užrašai iš Mirusiųjų namų“. Pagrindinis veikėjas Aleksandras Petrovičius Goriančikovas, nužudęs savo žmoną, atsiduria katorgoje, kur jo laukia fiziniai ir moraliniai išbandymai. Remdamasis savo autentiškais išgyvenimais, F. Dostojevskis per jam būdingą humaniškosios ir filosofinės pasaulėžiūros prizmę romane perteikia dramatišką katorgos realybę, kurioje atsispindi kalinių ir visuomenės susiskaldymas į klases, Sibiro ypatumai ir tikrasis XIX a. Rusijos veidas.

F. Dostojevskis, regis, net visiškoje tamsoje ir purve išvelgia gėrio, nuoširdumo bei dvasinės stiprybės daigų. Kaustymas grandinėmis, brutalus tarpusavio santykių aiškinimasis ir kraują sūgndančios baismės – tai tik vienas pasakojimo klotas. Kitame apčiuopta tai, kas svarbiausia – nei grotos, nei grandinės nesuteikia teisės pamiršti, kad pirmiausia esi žmogus.

LITERATŪROS KLASIKOS ŠEDEVRAS

Jei jums patiko tokie romanai kaip „Broliai Karamazovi“ ar „Nusikaltimas ir bausmė“ – jūsų knygų kolekcijoje privalo būti ir „Užrašai iš Mirusiųjų namų“.

OBUOLYS
anno 2004
www.obuolys.lt
#obuolys.lt

ISBN 978-609-484-343-3

9 786094 843433

www.obuolys.lt

Knygos pigiau, įdomybės ir ištraukos nemokamai

KITI FORMATAI:

Audio
knyga

Elektroninė
knyga